

תשע"ב

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

האגף לחינוך קדם יסודי

המשרד להגנת הסביבה

"בשביל הפרחים"

חוברת הדרכה לגננת

פעילויות בנושא – פרחי בר

חינוך סביבתי

כתיבה

ברברה אנדרס

כתיבת תוספות

דר' ענת סלע, יהודית פינקיאל

דר' אורי פרגמן – ספיר, מירי כהן מצליח, פטריסיה עמר,
אביבית קלנג חטב, מיכל ג'ראד, ציפי פידר,

ייעוץ מדעי

עוז ריטנר, אורי פרגמן – ספיר

עריכה לשונית

ליאת שווימר, יונתן שם אור

עריכה גרפית

ליאת שווימר, ברברה אנדרס

קראו והעירו

סימה חדד – מה יפית, דר' אסתר ברוקס, דר' ענת סלע,
זיווית לינדר, פנינה רפיד, מיכל ג'ראד

צילומים

עוז ריטנר, דר' אורי פרגמן – ספיר, ברברה אנדרס,
פטריסיה עמר, אביבית קלנג - חטב, שירלי ברדוגו,
ליאת קסנטיני, מיכל ג'ראד, ציפי פידר

תודות

סימה חדד – מה יפית, דר' אסתר ברוקס, דר' ענת סלע,
זיווית לינדר, פנינה רפיד, מיכל ג'ראד

תוכן העניינים

❖ מבוא

הסבר על המיזם: "בשביל הפרחים" – כוכב ירוק

10 צעדים בשביל הפרחים

רשימת זרעים של פרחי הבר- על פי אזורי ביו- גיאוגרפיים שונים

❖ חלק א': כתבות מן השטח

"גבעת פרחי בר וגיאופיטים" אביבית קלנג- חטב

"גידול תורמוסים בגן ברוש" פטריסיה עמר

"ילדי גן אורנים מגינים על הצבעונים" ציפי פידר

"גן דבש מאמץ שטח בר" מירי כהן מצליח

❖ חלק ב': פעילות בקבוצה קטנה של ילדי גן

"רעיונות לפעילות בשדה פרחי הבר" ברברה אנדרס

"זר פרחים מוזיקליים" יהודית פינקיאל

❖ חלק ג': כדאי לדעת – הרחבת ידע

"פעילות מדעית במרחבים טבעיים בחצר הגן" – דר' ענת סלע

"עכשיו ברחבי הארץ וגם בגנים- החצב" – דר' אורי פרגמן ספיר

"דיירים בשדה הפרחים – עכביש הפרחים" – ברברה אנדרס

"זיכרון ילדות משדה הבור" – מיכל ג'ראד

"פרחים בשירים" – ברברה אנדרס

❖ ביבליוגרפיה

➤ נספחים:

טופס מס' 1: הרשמה למיזם

טופס מס' 2: דיווח על הנעשה במיזם לקבלת כוכב ירוק

מבוא

שטחים פתוחים של פרחי בר ועשבים, מהווים מקור ליופי ולפליאה עבור ילדי הגן, שטחים אלו תורמים לסקרנות הטבעית של הילד ונותנים הזדמנות לאינטראקציה ישירה ולהיכרות עם עולם היצורים החיים – החי והצומח.

כיום, המראה של ילדים המשחקים בשטחים פתוחים הולך ופוחת וחיי היום יום של הילדים מתנהלים בין כתלים בהנחיית מבוגרים. כך הולך ומתמעט הקשר הישיר והספונטני של הילדים עם עולם הטבע.

פיתוח מואץ הורס את בתי הגידול הטבעיים ואת שדות הבר. לכן על אנשי התכנון ואנשי החינוך לדאוג למרחבים טבעיים נגישים עבור ילדים צעירים על מנת לאפשר את הטיפול של הפליאה, האהבה, הכבוד והאחריות לצומח ולחי בסביבה הקרובה של הילד, באמצעות אינטראקציה ישירה ויום יומית.

תיווך המבוגר משמעותי לחינוך הסביבתי וכדברי רייצ'ל קרסון, (1956):

"כדי שילד ישמר את תחושת הפליאה המולדת שלו בלא עזרתן של פיות כלשהן, הוא זקוק לליווי של מבוגר אחד לפחות שיכול לחלוק עמו את התחושות, לגלות עמו מחדש את השמחה, את ההתרגשות ואת המסתורין שבעולם שבו אנו חיים."

ישראל עשירה מאוד בעולמות החי והצומח. מיקומה הגיאוגרפי של הארץ נמצא במפגש של שלוש יבשות בעלות אקלים שונה המשפיע על מספר המינים ומגוונם. שטחי עשבים ופריחי הבר מגדילים את השונות הביולוגית ותורמים לאיזון של מערכות אקולוגיות. למשל, פרחי בר מקומיים, מהווים מצע להטלת ביצי פרפרים וחרקים נוספים, מקור מזון לזחלים, ומושכים אליהם חיפושיות, חרגולים, וחרקים נוספים.

אין "עשב רע". בשירו: "שירת העשבים", מתייחס לכך רבי נחמן מברסלב: "לכל עשב ועשב שירה מיוחדת משלו", למעשה, לכל עשב במערכת האקולוגית המקומית יש תפקיד מיוחד באיזון המערכת.

בעבר, קטיף פרחי הבר, היה תחביב לאומי- משפחות יצאו לטייל, ילדי גנים ותלמידי בתי ספר ראו כ"חובה" לחזור הביתה עם זרי פרחי בר. ילדים רבים עמדו בצדי הכבישים ומכרו פרחי בר "טריים" שנקטפו מהשדה הסמוך. פרחי הבר הלכו ונעלמו מנוף הארץ. מסע ציבורי רחב שנעשה על ידי החברה להגנת הטבע החזיר את הצבע לשדות המדינה. קמפיין שעלה בשנות השישים, תחת הכותרת: "צא לנוף אך אל תקטוף" והטמעת המודעות מצד גננות ומורות לחשיבות שמירת פרחי הבר תרמו להפסקת קטיפת פרחי הבר ברחבי הארץ.

באמצעות המיזם: "בשביל הפרחים", אנו מקווים שנצליח, יחד עם ילדי הגן, להפריח את חצרות הגנים, לתרום לשמירה על המגוון הביולוגי של מדינת ישראל וליצור מרחבים שבהם הילדים יוכלו לחוש פליאה, לשחק, להיות סקרניים, וללמוד על פרחי הבר ויחסי הגומלין בינם ובעלי חיים קטנים בגינה.

יחד נגדל דור שידע לפעול למען הסביבה, יהיה בעל ידע, מיומנויות ורצון לשמור על מגוון הצומח והחי והנופים המדהימים של ישראל.

חוברת ההדרכה "בשביל הפרחים", המלווה את המיזם, מיועדת לגננות ולצוות הפדגוגי בגני הילדים במטרה לעודד את התכנון של מרחבים עם פרחי בר מקומיים בחצר הגן. בחוברת רעיונות לפעילות מגוונת בנושא טיפוח הקשר לעולם הצומח והחי, טיפוח ושמירה של צמחי הבר, המשלבות תוכניות לימודים בגן הילדים, כגון: כשורי חיים, חינוך גופני, מורשת ותרבות, אמנויות, מדע וטכנולוגיה ושפה בגישה אינטגרטיבית.

התוכנית הותאמה לצירי האופק החדש בדרכי העבודה עם צוות הגן, בעבודה בקבוצה קטנה של ילדי גן, פעילות עם הורים ותיעוד.

מטרות:

- טיפוח הקשר של ילדים צעירים לעולם היצורים החיים המקומי ולנופי הארץ.
- פיתוח מרחבים טבעיים בחצר הגן למשחק ולמידה.
- טיפוח כבוד ואחריות לעולם החי והצומח.
- עידוד כישורי התבוננות בסביבה הטבעית.
- מעקב וניצני ההבנה של קשרי גומלין בטבע.
- טיפוח שמירה על המגוון הביולוגי של ישראל.
- החזרת הטבע המקומי לעיר וליישוב (טבע עירוני).

כוכב ירוק- " בשביל הפרחים"

המיזם מהווה חלק בלתי נפרד מתהליך ההסמכה לגן ירוק וכולל תוכנית שנתית בנושא: "שמירה על המגוון הביולוגי של מדינת ישראל" ותוכנית קהילתית בנושא שמירה וטיפוח פרחי הבר.

כל גננת יכולה להשתתף במיזם, על מנת לתרום לשמירת צמחי הבר של ישראל, גם אם לא ביקשה הסמכה לגן ירוק.

המיזם מקנה **כוכב ירוק** אחד שיחשב בתוך התהליך בקשת ההסמכה לגן ירוק כ:

1. נושא בחירה.
 2. נושא מוביל קהילתי.
 3. תכנון וארגון עיצוב סביבה לאורח חיים מקיים עבור ילדי הגן.
- להשתתפות במיזם** באופן רשמי יש למלא טופס השתתפות המצורף עד לתאריך 15.11.11, יח' בחשון. למייל: barbaraan@education.gov.il

ההרשמה תאפשר קבלת חומרי למידה, הזמנות לאירועים ורעיונות נוספים בנושא "טיפוח ושמירה על המגוון הביולוגי".

להשתתפות בגן ירוק וקבלת כוכב ירוק, יש למלא הטפסים המצורפים ולהשתתף בתערוכה "**בשביל הפרחים**", שתתקיים וירטואלית באתר האגף הקדם יסודי, במשרד החינוך ובאתר המשרד להגנת הסביבה.

טפסים לקבלת הכוכב ישלחו עד התאריך: 30.4.2012, ח' אייר, תשע"ב.

למייל: barbaraan@education.gov.il

מיזמים נוספים שמאפשרים לקבל כוכב ירוק:

1. "**הולכים לגן**" - "תחבורה מקיימת", שמירה על איכות האוויר והתייחסות ל "שנת הבריאות והסביבה".
2. "**שלום לך ציפור**" - "טיפוח ושמירה של מגוון הביולוגי של ישראל".
3. "**מגלים את הים**": שמירה על המגוון הביולוגי : שמירה על המערכת האקולוגית של הים.
4. "**הגן הקסום**": גינה אקולוגית- אדם וסביבה, טבע עירוני.
5. "**גינה ובוסתן**": אדם וסביבה
6. "**חבק עץ**": מרכז דע גן

10 צעדים "בשביל הפרחים"

חודשים	פירוט 10 הצעדים	לוח
ספטמבר / תשרי- חשון	1. כתיבת תוכנית עבודה בנושא פרחי הבר שכוללת פעילויות עם הורי הגן(קהילת הגן).	הרשמה דרך האתר למיזם עד לתאריך 20.11.11, כ"ג בחשון, תשע"ב, באמצעות טופס הרישום המצורף בנספחים.
אוקטובר / חשון- כסלו	2. תכנון מרחב לזריעת פרחי הבר עם ילדי הגן.	
נובמבר / כסלו- טבת	3. הקמת מרחב /חלקה בחצר הגן לזריעה של פרחי הבר.	סיום תהליך ההרשמה: 20.11.11, כ"ג חשון תשע"ב.
דצמבר / טבת- שבט	4. תיעוד התהליך מזריעה ועד איסוף הזרעים לפי עונות השנה.	
ינואר / שבט- אדר	5. היכרות עם פרחי הבר.	
פברואר / אדר- ניסן	6. הפצה והסברת הרעיון לקהילה.	
מרץ / ניסן- אייר	7. פעילות שיא בעונת הפריחה: "ילדים מצלמים פרחים".	שליחת 4 צילומים מיוחדים משדה הפרחים בגן למייל המופיע במבוא. אם צולמו ילדים, יש להשיג אישור הורים בכתב.
אפריל / אייר- סיון	8. אורחים בשדה הפרחים: התבוננות בחרקים ובעלי חיים קטנים המבקרים בחלקה.	שליחת טופס תיעוד תהליך המיזם, נספח 2 למייל המופיע במבוא עד לתאריך: 30.4.2012, ח' אייר, תשע"ב. התיעוד חלק מתהליך קבלת "כוכב ירוק".
מאי / סיון- תמוז	9. תיעוד ילדים: ציורים מתוך התבוננות ומתוך חוויה.	
יוני / תמוז- אב	10. איסוף זרעים לדורות הבאים.	תערוכה באתר של האגף והמשרד להגנת הסביבה או במשרד החינוך

רשימת פרחים על פי אזורים ביו- גיאוגרפיים שונים

זרעי פרחי הבר מיועדים לחלקות טבעיות בחצרות הגנים שיתוכננו על ידי הגננות ביחד עם ילדי הגן. הזרעים נבחרו על- ידי:

ציון סימן טוב, העוסק שנים רבות בהצלחת פרחי בר ושיקום נופים, כגון: שיקום הנוף לצידי כביש 6 ובהתייעצות עם דר' אורי פרגמן- מדען ראשי בגן הבוטני האוניברסיטאי בירושלים, שמהווה מומחה בצמחיית ישראל. יש חשיבות מיוחדת לכך שחלקות הטבע בחצרות הגנים יהיו מותאמים לאזור שבו הגן נמצא, על מנת להכיר, לשמור ולטפח את מגוון הצומח והחי המקומי ולכן נבחרו צמחים שונים לכל איזור.

אזור הכרמל

פרח כרמלי
חרצית השדות
פשתה שצירה
קחולן מצוי
תורמוס ההרים
חוטמית ליפנית
תלתן הארמון
שפיריה מצויה
כרמלית נאה
ציפורנית מצרית
לוע הארי בר

מישור החוף

פרח נחות
ציפורנית מצרית
ציפורנית א"י
פשתה שצירה
סביון אביבי
קחולן החוף
תורמוס א"י
פקיה
תלתן הארמון
חרצית השדות
חוטמית ליפנית

צפון הארץ

קחולן מצוי
חרצית השדות
דט המכביט האדום
דרדר כחול
לוע ארי גדול
תורמוס ההרים
כרמלית נאה
חוטמית ליפנית
תלתן הארמון
נירית הקמה
מרוות יהודה

דרום

פרח נחות
חרצית עטורה
מקור חסידה השציר
אכילאה ערבית
קחולן מצוי
צמר מפוצץ
פקיה
מנתור מחוספס

ירושלים

דרדר כחול
ציפורנית א"י
ציפורנית מצרית
חוטמית ליפנית
לוע הארי
קחולן מצוי
כרמלית נאה
פרח אסני
דט המכביט

חלק א'

כתבות מן השטח

1. "גבעת פרחי בר וגיאופיטים" - אביבית קלנג - חטב
2. "חלקת פרחי הבר בחצר הגן" - פטריסיה עמר
3. "ילדי גן אורנים מגינים על הצבעונים" - ציפי פידר
4. "גן דבש מאמץ שטח בר" - מירי כהן מצליח

גבעת פרחי בר וגיאופיטים

כתבה: אביבית קלנג-חטב

גן אלמוגן שוכן במושב רישפון במועצת חוף השרון בפיקוחה של ליאת אייל. בגן לומדים ילדים בגילאי חובה ואנו בתהליך הסמכה לגן ירוק.

בתקופה שלאחר חג סוכות החלטנו כי אנו מעוניינים להקים גינת ירק וגינת נוי בחצר הגן. התנסינו בזריעה, שתילה וטמינה.

באחד מהטיולים במושב יצאנו אל שדה הבור הקרוב לגן, צפינו בו ועמדנו על ההבדל בין שדה בור לשדה מתורבת. בעקבות זאת, החלטנו להקים גבעת פרחי בר בחצר הגן. הזמנו את הגן השכן להיות שותף לתהליך.

התחלנו בהערמת אדמה עם הילדים. הילדים מצאו דרכים מגוונות להעביר את האדמה לגבעה.

תחמנו את גבעת הבור בגדר, פיזרנו זרעים של פרחי בר ובמקביל זרענו זרעי

תורמוס. כמו כן טמנו גם פקעות. כך נראתה הגבעה לאחר הזריעה.

ראינו כי במהלך התקופה "היבשה" שבה לא ירדו גשמים השדה "התפתח" באיטיות וכשהחלו לרדת גשמים בכמות רבה, שדה הבור החל לפרוח ויכולנו לעקוב ולזהות אילו פרחי בר צמחו לנו בגבעה. עקבנו אחר התפתחותם של זרעי הפרחים, מתחילת התהליך ועד הקמילה. בעזרת התבוננות, תצפיות, תיעוד ושימוש במגדיר פרחים.

כמו כן, עקבנו אחר בעלי חיים קטנים המגיעים לגבעה. הילדים זיהו אותם באמצעות המגדירים הזמינים עבור הילדים במרכז הטבע.

לקראת עונת הקיץ, שמנו לב כי מתחילה קמילה של הפרחים וכן הצבעים הופכים להיות חומים וצהובים.

הילדים נהנו לעקוב אחר התפתחות גבעת פרחי הבר ולבחון את סוגי הפרחים.

ניכר כי הילדים למדו להכיר סוגים שונים של פרחי בר ובסופו של דבר הצלחנו "להביא" את שדה הבור אלינו לחצר הגן.

Hatavi@zahav.net.il

גידול תורמוס ההרים בגן הברוש

כתבה: פטריסיה עמר

אנו בגן "ברוש", אשר נמצא ביישוב תל-מונד, בפיקוחה של המפקחת אולי קורן, התנסינו בתהליך זריעה, מעקב ותיעוד של התורמוס, מזרע לזרע.

במסגרת הלימודים במרכז "דע-גן", קיבלנו במתנה את זרעי התורמוס. הצגתי בפני הילדים את הזרעים שנתינו לי, אך לא ציינתי את שמם. התחלנו תהליך של חקירת הזרעים, ע"י התבוננות בזכוכיות מגדלת, איור מדעי, תיעוד הזרעים, וחיפוש במקורות מידע.

לאחר שזיהינו את הזרעים, כזרעי תורמוס, השארנו את הזרעים בתוך כלי מים לכמה שעות, ולאחר מכן, העברנו כל זרע לתוך עציץ קטן עם אדמה.

לאחר מספר ימים, הצליחו הילדים לראות את הנבטים. בחרנו שטח בחצר הגן, על מנת להעביר אליו את הזרעים מהעציץ הקטן לאדמה המרווחת, והגדרנו איזור זה כחלקת פרחי הבר.

בחלקה זו קבענו שלטים שהכינו הילדים בעצמם.

כל ילד צייר את הפרח שלדעתו עתיד לפרוח, עקבנו אחר תהליך הצמיחה, תוך כדי תיעוד בלוח שנה, חיכינו בסבלנות... עד אשר ביום ה- 74 צמח הניצן הראשון.

בכל אותה תקופה על מנת לזרז את הצמיחה, השקנו את החלקה במי גשמים ובמי מזגנים. התפעלנו מהתורמוסים בשיא תפארתם ותפוחתם. גילינו את התפרחת הכחולה היפה, וכן את צורת העלים המיוחדת רק לתורמוס- 11 עלעלים שמרכיבים את עלי התורמוס.

במהלך חקר פרח התורמוס, הבנו שהתרמילים צריכים לעבור דרך ארוכה, עד אשר אפשר יהיה לקטוף אותם – הם מתייבשים, מסתלסלים, והזרעים הבשלים אט אט נופלים.

הנמלים בגננו גילו את חלקת האלוהים הקטנה והחלו לחורר ולאכול את פנים התרמילים, לכן החלטנו לקטוף את התרמילים בטרם עת ולייבש אותם בעצמנו. למרות שלא ידענו אם ייבוש זרעים באופן מלאכותי, יעבוד, החלטנו לקחת סיכון.

בכל יום ירדנו אל החצר, בדקנו את החלקה וקטפנו את התרמילים שנראו לנו בשלים. הילדים אהבו לתעד, צפו בכל פעם בחלקה, התבוננו בשינויים המתרחשים יום יום. גילינו שתוך 3,4 ימים התרמילים הצטמקו, התייבשו, הפחיתו מנפחם, ונעשו קשים. במקביל לפריחה – הכנו קונוסים מנייר עיתון – בתוכם הנחנו את הזרעים על מנת לקחתם הביתה. כמובן שדאגנו להשאיר חלק גם לשנה הבאה.

הצמדנו לכל קונוס, הסבר על התהליך, ועל הפרח עצמו. כל ילד לקח קונוס עם זרעים הביתה. בדרך זו הפצנו את הזרעים גם לחצרות של בתי הילדים.

הפרויקט תרם מבחינה רגשית: ליכולת של הילד לחכות בסבלנות להופעת השינויים ההתפתחותיים של הצמח, הילדים למדו להתמיד בטיפול ולקבל אחריות בטיפול.

בנימה אישית, גננת שעיניה בורקות בראותה את הזרע ואת הכוח הנפלא של הבריאה הטמון בכוחו, תגרום לכל ילד להיות בוגר אחראי לאוצרות הטבע, תעורר פליאה, אהבה, ודאגה לסביבה לדורות הבאים.

ילדי גן אורנים מגנים על הצבעונים

ציפי פידר

גן אורנים הינו חלק מקהילת מושב ינוב אשר נמצא בלב יישובי השרון, בגן התקיים ניסוי במשך חמש שנים בנושא "טיפול האחריות האישית והמעורבות החברתית בסביבה". צוות הגן האמין כי הכרות מעמיקה עם הסביבה, הבנת תהליכים המתרחשים בה והתפעלות מיופיה, עשויות להגביר את תחושת האחריות לטבע הארץ ולסביבה הקרובה. לכן תוכנית ההוראה בגן התמקדה בהעמקת הקשר לסביבה, סביבה אקולוגית הכוללת את החי והצומח בחצר הגן, בישוב ובארץ והסביבה האנושית הכוללת את קהילת ילדי הגן

ומשפחותיהם וקהילת אנשי הישוב. טיפחנו בחצר הגן חצר אקולוגית אשר כללה בין היתר שדה של פרחי בר, שדה זה היה כמעבדה חיה עבור ילדי הגן בה עקבו, חקרו ולמדו על החי והצומח והיו עדים לשינויים אשר התרחשו בשדה בעונות השנה השונות. נהגנו לשלב בפעילות השבועית טיולים קצרים במושב, טיולים אלו זימנו, בין היתר, מפגשים לימודיים עם הצומח, החי ואתרים מיוחדים בסביבה.

באחד מטיולינו השבועיים בשדות המושב מצאנו, להפתעתנו שדה של צבעונים. סיפרתי לילדים בהתרגשות רבה כי הפרח הינו פרח מוגן, ההולך ונעלם יחד עם השדות המתמעטים. מפי הילדים: "הצבעוני עכשיו סגור", "זה בגלל שהוא גדל", "בואו נשקה אותו", "אנחנו צריכים גדר שאף אחד לא ידרוך", "אם יקטפו חלק אז חלק לא יהיה בשנה הבאה", "מישהו שהוא לא יודע שהוא מוגן יקטוף אותו", "נעשה שלט גדול וכל מי שהולך לשם ידע שהפרח מוגן". לאחר שיחה החלטנו להכין שלטים ולסמן את שדה הצבעונים על מנת לשמור על השדה ולהסב את תשומת לב קהילת המושב לשדה הפורח באדום.

וכך עשינו. כתבנו שלטים:

יצאנו לסמן את השדה ולהניח את השלטים בעזרתם ביקשנו מן העוברים בשדה לשמור על הפרח המוגן.

לאחר שחזרנו מן השדה, שלחנו להורים מצגת ובה מידע על פרח הצבעוני וסיפרנו על השדה היפה בו ביקרנו ועל הגידור והשילוט של המקום. לסיכום, קראנו להורים לבוא לטייל בשדה הצבעונים ולדאוג לשמור על הפרחים.

כאשר החורף חלף, מזג האוויר התחמם והשדה התייבש שמנו לב כי הגן של המושב מרסס את שטחי השדה. הסברתי לילדים את משמעות הדבר הם התעצבו ואף כעסו. לאחר שיחה כתבנו יחד מכתב לחברי וועד המושב, צירפנו את המצגת, בתקווה שיפסיקו לרסס את השדות המעטים שנותרו סביבנו.

לסיכום, שדה הבר בתוך הגן ומחוצה לו אפשר לילדי הגן מפגש יום יומי בלתי אמצעי עם הטבע במלוא הדרו, ילדי הגן דאגו ושמרו על הצמחים ובעלי החיים סביבם, לעיתים השדה הקטן בגן אף, שימש עבור קבוצת ילדים מסוימת מקום לצאת אליו ולהירגע, ליהנות מהיופי ומהשקט.

גן דבש מאמץ שטח בר – פעילות קהילתית

מירי כהן מצליח

גן דבש הוא גן עירוני בשכונת בבלי בתל אביב. הגן הוא גן "ירוק מתמיד" שקיבל הסמכה מהמשרד להגנת הסביבה וממשרד החינוך.

בשנת תשס"ט – התמקדנו ביציאה אל הטבע, ושמונו דגש על חוויות בלתי אמצעיות. באביב יצאנו לשטחי בר ולא מצאנו שדה בור פורח. מצאנו מעט סביונים בצידי הדרך. נדהמנו לגלות שעיריית תל אביב נהגה בעשר השנים האחרונות לרסס שטחים פתוחים בעיר, בחומר כימי, הקוטל את הנביטה של צמחי הבר לאחר הגשמים. בשל כך לא צמחו צמחי בר בשטחים אלה. רוב האנשים שגדלו בתל אביב נהנו בילדותם מפריחת החרציות והסביונים באביב, מקטיפי ואכילת פרי החלמית, שנקרא בפי הערבים: "חוביזה", ונהנו מפרפרים גם בעיר. חוויה בלתי אמצעית זו הייתה משמעותית בילדותי ולכן החלטנו לאמץ שטח בר (שטח בור). מצאנו שטח במרכז קהילתי (מתנ"ס) בבלי ירושלמי. שטח זה רוסס בקוטלי עשבים כימיים, שהרגו את הנביטה של צמחי הבר. קיבלנו עידוד מברברה אנדרס – מדריכה ארצית לחינוך סביבתי. בשיתוף פעולה עם יהודית ווסט – אחראית חינוך הסברה והדרכה סביבתית עיריית ת"א, מיכל נהרי אגרונומית עיריית ת"א – יפו ומנהלת מתנ"ס בבלי ירושלמי – אורנה סטרולזון, הכרזנו ששטח זה ישמר ולא ירוסס יותר. מתוך כוונה לשמור על החי, הצומח, והדומם. לשטח זה קראנו בינתיים **שטח בר מוגן בבלי**.

פרסמנו בשכונה את העשייה שלנו:

שטח בר מוגן עירוני.

מאחורי אולם הספורט במתנ"ס נשמר שטח בר ביוזמת עיריית תל אביב בשיתוף עם גן דבש ומתנ"ס בבלי.

נשמח עם תצטרפו לפעילות השמירה על הטבע.

בשנת תש"ע – לאחר מספר סיורים בשטח גילינו לשמחתנו שיש פרחים, צמחים שונים ובעלי חיים. שמחנו שהשטח מתעורר לחיים וכי המגוון הביולוגי משתקם לאחר הריסוסים בשטח. נוכחנו לדעת שבמהלך הסיורים דרכנו ורמסנו את הטבע. גודל השטח הוא כדונם, לשם הגנה על הצומח, החי והדומם הקמנו בשיתוף פעולה עם ההורים, שבילים כמו בשמורת טבע.

למדנו וסיכמנו את הנלמד במגדיר קצר שערכנו ובדף הסבר שהעברנו להורים.

וכך הלאה סיכמנו את תגליותינו בסיורים:

הילדים גילו את החרק- אדמון מצוי, אותו מאוד נהנו להחזיק על ידיהם ולשחרר לחופשי בשטח. גילינו בשטח את נמלת הקציר. בתחילה, הילדים דרכו על קן הנמלים ורק לאחר שגילו כי זהו ביתה של נמלת הקציר החליטו להגן על הקן: סימנו את שטח הקן על מנת שלא ידרכו על בית הנמלים ושמנו בעזרת ההורים שלט מידע ובקשה לעוברים ושבים.

בסיור אחר גילינו "כנימה קמחית" על עץ התות שבשטח. למדנו שלא רק בני האדם מגדלים פרות, אלא גם הנמלים "מגדלות" כנימות. הן מגינות על הכנימות וכשהן מלטפות אותן במחושים, הן מקבלות נוזל מתוק מהכנימות, אותן הן מטפחות. זו הייתה ממש דוגמא לעזרה הדדית.

מגוון הפרחים אותם הילדים הכירו גדל. חלק מהצמחים גם היו אכילים כמו: החמצץ, חלמית (חוביזה/ לחם ערבי) והחרדל והילדים נהנו מטעימתם.

הילדים גם גילו שיש צמחים שמהם יש להיזהר כמו הסרפד- צמח שגורם לגירוי בעור כשנוגעים בו. באחד מהסיורים גילינו על השביל ליד השטח המוגן את פרפר נימפית הסרפד. הילדים התפעלו שבזכות צמח "מרגיז" שגורם לגירוד ושהילדים נזהרו ממנו, גדל פרפר יפה שכזה (הזחלים של הפרפר ניזונים מהסרפד). כך, הבינו הילדים את המשמעות של שמירה על כל הצמחים, גם על צמחים שמגרדים או על צמחים לא יפים היוצרים את המגוון הביולוגי.

למען הקהילה הקמנו שלטים למידע על הנעשה בעזרת ההורים. החלטנו להרחיב את השיתוף הקהילתי. יצרנו קשר עם מובילה ירוקה בבית הספר בבלי ירושלמי. הזמנו את ילדי הכיתה הירוקה מבית הספר בבלי ירושלמי. לקראת הסיור ילדי הגן הכינו מפות מסלול אישיות שיעזרו להם בהדרכה. הילדים ציירו את הפרחים, החרקים והמוקדים השונים שבשטח שעליהם ירצו לספר ולהדריך. בסיור חילקנו את הילדים לקבוצות, כשלכל קבוצה היה הורה מלווה (מהורי הגן) שקיבל תקציר ומדריך עם תמונות של המגוון הביולוגי שבשטח. ההורה עזר לילדי הגן במקרה הצורך. הילדים הבוגרים מבית הספר מאוד נהנו מההדרכה שלנו ובד בבד ילדי הגן היו מאוד גאים בעצמם. כמו כן ילדי הגן היו כמובן נרגשים. ילדי הגן הראו לילדי בית הספר את כל מה שגילו וסיפרו להם על המידע המעניין שלמדו. היו ילדים מבית הספר שהופתעו לגלות שילדי הגן יודעים כל כך הרבה ומלמדים את ילדי בית הספר מידע חדש ומעניין. כמו כן, ההורים המלווים מאוד שיתפו פעולה והיו הורים שביקשו להצטרף אלינו שוב ושוב לסיורים בשטח במהלך השנה.

בנוסף לכך, יצרנו קשר רציף של פעילויות בנושא איכות הסביבה עם המורה המובילה מבית הספר בבלי ירושלמי, דורית אלעד-מדריכה למובילות ירוקה. גילינו שבאביב החלמית כבר גדלה מעל לראשי הילדים והילדים יכלו לטעום ממנה כפי שהוריהם והמבוגרים באזור יכלו לטעום בילדותם.

החלטנו שצריך למצוא שם לשטח הבר המוגן. הילדים הציעו שמות, ועשינו הצבעה. ילדי הגן ובית הספר בחרו בשם "שטח דבש בבלי ירושלמי" - ע"ש גן דבש, ביה"ס בבלי-ירושלמי והמתנ"ס.

בשנת תשע"א הרחבנו את הפעילות בשטח דבש בבלי ירושלמי. מתוך כוונה להרחבת המעגל הקהילתי ששומר על השטח, החלטנו לשתף את מרחב גני הילדים בשכונת בבלי. בשיתוף עם ילדי הכיתה הירוקה ובעזרתה של המורה דורית אלעד הזמנו את **כל הגנים העירוניים בשכונת בבלי** להדרכה בשטח דבש בבלי ירושלמי.

נעזרנו בהורי הגן, שליוו וששאלו את ילדי הגן שאלות. הילדים, בתיווכם של ההורים, הדריכו את ילדי הגנים של השכונה. עודדנו את ילדי הגנים והגנות להגיע לסיורים עצמאיים בשטח.

לסיכום, הילדים וצוות גן דבש מקווים שיקומו עוד שטחים מוגנים בערים. חשוב שפרויקטים נוספים יקומו בעיר על מנת לשמר את המגוון הביולוגי. חשוב שלא ישתמשו בקוטלי עשבים. כך ניצור אינטראקציה חיובית בין הילדים והסביבה הקרובה תוך כדי פיתוח אחריות סביבתית ואהבת הטבע.

תודה למפקחת: אורנה יוגב ולצוות גן דבש: אתי עיני, סיון קליין, שרה חזן.

חלק ב'

פעילויות עם קבוצות קטנות של ילדים

1. "רעיונות לפעילות בשדה פרחי הבר" – ברברה אנדרס

2. "זר פרחים מוזיקליים" - יהודית פינקיאל

רעיונות לפעילות בשדה פרחי הבר

ברברה אנדרס

ילדים מתבוננים, מציירים, מאיירים ומצלמים בשביל הפרחים

כל הפעילויות מתאימות לעבודה בקבוצה קטנה של ילדי גן, 5-7 ילדים

1. טיול של התבוננות ופליאה

מטרות הפעילות:

- ✓ עידוד הסקרנות הטבעית של הילד
- ✓ טיפוח היכולת להתבונן ולשים לב לפרטים קטנים, ולנוף בסביבה.

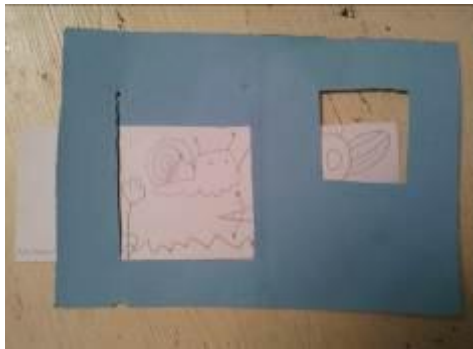
ציוד:

- מצלמה
- מצלמות משחק מפוליגל לכל ילד בקבוצה (5-7 ילדים)
- עפרונות ונייר

תיאור הפעילות:

- שיחת פתיחה: מה נראה בטיול? מה נוכל לצלם? ...
- כל ילד מקבל מצלמת משחק, עם פתח גדול יחסית על מנת שיהיה לילד קל להתמקד ולהתבונן ב"שדה פרחי הבר", צמחים ובעלי חיים בגינה ובדברים נוספים בגינה ובחצר הגן.

- יוצאים עם קבוצת הילדים לטיול של כ-20 דקות בחצר הגן ומגלים מה מתרחש ב"שדה פרחי הבר" ובמרחבים נוספים.
- סיכום: מאפשרים לילדים לצייר את אשר גילו וראו. הילדים יציגו את הציורים ויספרו לילדים בקבוצה מה הם ראו ואהבו לראות.
- ניתן לאפשר הבחנה בין ציור חופשי המביע התרשמות ואיור מדעי המשמש אותנו לחקר התופעה.

2. תערוכה בטבע

מטרות הפעילות:

- ✓ עידוד היכולת לשים לב למתרחש בסביבה הקרובה.
- ✓ פיתוח היכולת לתאר ולדבר בפני קבוצת ילדים.

ציוד:

- מסגרות קלות שניתן להעמיד, להניח מסביב צמחים.

תיאור הפעילות:

- שיחת פתיחה: מסבירים לילדים על אופן הטיול בגינה ושדה הפרחים.

- כל ילד מקבל מסגרת ויוצאים לטיול.
- מטיילים וכל ילד בוחר צמחים, צמח או סביבה שעליו הוא מניח את המסגרת.
- סיכום: מטיילים עוד פעם "בתערוכה". כל ילד מציג את הבחירה שלו.
- המלצה: ניתן לבצע פעילות זו ביום שישי. ניתן להזמין את הורי הגן בתחילת יום\ בסוף היום לתערוכה בגינה. הילדים יסבירו להורים על התערוכה ועל בחירותיהם.

2. ילדים מציירים פרחים בשדה הפרחים בעקבות אמנים

מטרות:

- ✓ עידוד פעילות חוץ כיתתית במרחבים שונים.
- ✓ טיפוח היכולת להתבונן מתוך רגשות.
- ✓ טיפוח היכולת לשים לב לנופים סביבנו.

ציוד:

- 5 כני ציור
- פלטות
- צבעי גואש
- 5 מכחולים באיכות טובה
- גלויות או פוסטרים עם ציורים של אמנים שציירו שדות פרחים: מונה, רנואר, ואן גוך, רובין וכד'.

תיאור הפעילות:

- שיחת פתיחה: מראים לילדים ציורים שיצאו לטבע לצייר ומשוחחים יחד על בחירתם לצייר בחוץ.

- מראים לילדים דוגמאות של תמונות שהאמנים ציירו מתוך רגש בחוץ בשדות פרחים.
- מחלקים לילדים כני ציור וצבעי גואש. כל ילד בוחר היכן להעמיד את הכן ואיפה הוא רוצה לצייר.
- הילדים מציירים בצבעי גואש.
- סיכום: כל ילד משתף ומסביר לקבוצה מה הוא צייר, למה הוא בחר לצייר את הפרח שצייר ומה מיוחד בפרחים שבחר לצייר.

3. איורים בשדה הפרחים

מתוך התבוננות בפרטים קטנים

מטרות:

- ✓ הכרות עם הסוגה של איור מדעי.
- ✓ טיפוח היכולת להתבונן בפרטים קטנים.
- ✓ פיתוח היכולת לתעד.
- ✓ היכרות של שינויים עונתיים באמצעות תיעוד בפנקס או מחברת אישי.

ציוד:

- דף\ פנקס \ מחברת אישית לכל ילד.
- עפרונות צבעוניים.
- זכוכית מגדלת לכל ילד.
- משטח נוח שבעזרתו ניתן לצייר עליו בשטח.

- קלסר אישׁ\ קופסת נעליים ריקה לכל ילד (במידה ומשתמשים בדפים לשמירת האיורים לאורך שנת הלימודים).
- ספר עם איורים בשדה \ מגדירים עם איורים.

תיאור הפעילות

- מראים לילדים איורים ורישומים של חוקרי טבע או מגדיר עם איורים מדויקים. משוחחים על הסיבות שהחוקר בוחר לאייר במסעות ובטיולים שלו.
 - יוצאם לטיול בגינה, ומתבוננים ביחד בפרחים שונים בהתמקדות על צורות העלים והתפרחת. כל ילד בוחר צמח בשדה הפרחים ומנסה לאייר חלקים ממנו או את כל הצמח במחברת.
 - הפסקת תה, בבית התה בגינה כולל משחק.
 - סיכום: כל ילד מציג את הרישום שלו לילדי הקבוצה, מתאר מה היה מיוחד בצמח שהוא בחר. ניתן לשוחח על סוגי ציור וסוגי צבעים- כל ילד יכול לפרט באיזה סוג צבעים הוא אוהב ומעדיף לצייר (גואש, עפרונות, טושים, גירים).
 - ניתן גם לצאת עם הקבוצה ולהתחקות אחר הצמח על פי האיור.
- הערה: כדאי שהמחברת או הפנקס יהיו זמינים עבור הילדים ושהם יוכלו לצאת לאייר בו בזמנים שונים במהלך היום.

4. ילדים מצלמים

מטרות:

✓ היכרות עם זוויות צילום שונות: למעלה, למטה, קרוב, רחוק.

מושגים:

מסתכלים על העולם מלמעלה- כמו **ציפור** עפה: מעוף של ציפור

מסתכלים על העולם מלמטה למעלה- כמו **נחש**: מבט של נחש

מסתכלים על העולם מקרוב- כמו **עכבר**: קרוב

מסתכלים על העולם מרחוק- כמו **אריה**: רחוק

ציוד:

- כ-2 מצלמות
- כרטיסיות של תמונות של חיות.
- צילומים שצולמו מזוויות שונות.

תיאור הפעילות:

- פתיחה: מסתכלים עם הילדים על העולם מזוויות שונות, כמו החיות: ציפור, נחש, עכבר ואריה.
 - ממיינים צילומים לפי זוויות צילום.
 - יוצאים לגינה ומסתכלים יחדיו על שדה הפרחים על זוויות שונות: כל ילד בוחר זווית ומצלם.
 - מעלים את צילומי הילדים למחשב, ניתן לערוך את הצילומים בתוכנת: FOTOSTORY
 - סיכום: מסתכלים על אלבום הצילומים במחשב.
- הערה: ניתן להדפיס את הצילומים ולתכנן ביחד עם ילדי הגן תערוכה – גלריית צילומים.

תיק טיולים לילדי הגן

מומלץ לתפור תיקים משאריות בד לפעילות בקבוצה. התיקים משמשים את הילדים לטיולים בגינה ובסביבה הקרובה. בכל טיול ניקח בתיק את הדברים הנחוצים.

רשימת אביזרים לתיק:

- ✓ מגדירים מגוונים: מגדיר פרחים, מגדיר חרקים, מגדיר ציפורים וכד'.
- ✓ פנקס
- ✓ עיפרון
- ✓ משקפת
- ✓ מצלמת משחק
- ✓ זכוכית מגדלת
- ✓ קרם הגנה
- ✓ קופסה קטנה לאיסוף זרעים, עלי שלכת, נוצות וכד'
- ✓ כפית
- ✓ קופסה לאחסון זרעים

זר פרחים מוזיקליים

יהודית פינקיאל

"זר פרחים" הוא קובץ שירים המתאים ליכולתם השירית של הילדים, בכך שהטקסטים שלהם קצרים, המקצבים פשוטים, אך לא פשטניים והלחנים בעלי מנעד מצומצם.

ליד חלק מהשירים מופיע סיפורם ומוצעת פעילות המעשירה את החוויה המוזיקלית. פעילות זו תוכל לטפח את הקשר שלנו לטבע, להעלות לנו ריחות באף ואף לפתח סקרנות והתבוננות כלפי הארץ ונופיה.

שיר סתיו

מילים ולחן: נעמי שמר

על השיר:

"שיר סתיו" הוא אחד השירים הראשונים שנעמי שמר הלחינה, מתייחס לסימני הסתיו הישראלי המבשרים את בואה של העונה, מופיע במשקל משולש באופי ריקודי ונותן בדרך זו תחושה של זרימת הטבע: נשימת ריח הגשם מצד החילזון, פיצוח בזמר על ידי הענן והזדקפות של החצב.

מהלך הפעילות:

1. נאזין לשיר ונשוחח על סממני הסתיו המופיעים בו.

2. נמצא תנועות הממחישות את מילות השיר. ב- ל – ל – ניתן לחילזון להתקדם על גופנו.

3. נלווה את השיר בתנועות שהמצאנו.

4. נבחר כלי הקשה מתאימים לליווי השיר, תוך שימת לב על הדמויות השונות המתוארות בו: חילזון, גשם, חצב.

פעילויות נוספות:

1. נצייר את סימני הסתיו המתוארים בשיר, על גליל ניר לפי סדר הופעתם וניצור "סרט אנימציה" הנפתח ומתגלגל ע"י שני ילדים.

2. נמצא חילזון בגינה ונצפה בהתנהגותו: התקדמותו, צורתו, סימנים מיוחדים ועוד.

הקלטה:

השיר מופיע בדיסק: "הטיול הקטן" מאת נעמי שמר, הוצאת סקלטון.

אור חבצלות

מילים ולחן: שרה לוי- תנאי

על השיר:

השיר פורסם ב- 1958. לפני תקופה זו, לוי- תנאי, התגוררה עם משפחתה בקיבוץ רמת הכובש באזור השרון. ניתן לשער שהיא הושפעה מהחבצלות הגדלות בקו החוף של ארץ- ישראל והביאה את יופיין וניחוחם הבשום והמשכר בשיר. החבצלת נזכרת בשיר- השירים כסמל ליופי: אני חבצלת השרון, שושנת העמקים. צרוף זה מסביר את ההתייחסות של לוי- תנאי לחבצלת ושושנה כאחד.

על הלחן:

על פי השירון "שירים ומזמורים", המנגינה בבבליה. הלחן דומה, בפרט בחלקו הראשון, ללחן התימני של "כי אשמרה שבת". עם זאת, יש בלחן גם גוון אירופאי. לשיר שני בתים זהים בלחן, כל אחד מורכב מארבעה משפטים. המשפטים: 1-4-3 מורכבים מתבנית מקצב שחוזרת על עצמה, לעומת המשפט השני הבנוי ממקצב שונה.

מהלך הפעילות:

1. נקרא את מילות השיר ונשוחח על תכנו.
2. נשיר "שירת מענה" (ביצוע של יחיד מול קבוצה). הגגנת תשיר את השורה ראשונה והילדים יחזרו אחריה. כך נמשיך עם יתר השורות בשיר.
3. נתחלף בתפקידים.
4. נחזור על הפעילות בליווי כלי נגינה.
5. נתחלק לזוגות. כל זוג יקבל דף משותף ושני צבעים. נשיר את השיר. אחד מבני הזוג ייתן ביטוי גראפי לצלילים המושמעים ובן זוגו יחקה את רישומו. כך נמשיך לאורך כל השיר.
6. נמציא ריקוד לשיר.

פעילויות נוספות:

1. נתבונן בחבצלת או בצילום שלה.
2. נתייחס למראה ולריח.
3. נצייר בכרטיס אחד חבצלת אחת ובכרטיס אחר מספר חבצלות.
4. נשיר את השיר בשירת מענה ונרים את הכרטיסיות בהתאם לביצוע (בשירת יחיד נרים את הכרטיס עם החבצלת הבודדה ושירת רבים נרים את הכרטיס עם קבוצת החבצלות שציירנו).

הטיול הקטן

מילים ולחן: נעמי שמר

על השיר:

כבת קיבוץ כנרת שאבה נעמי שמר השראה ממראות ילדותה: הכנרת, ההרים, השדות הפורחים וכל מה שמסמל את יופייה של הארץ הזאת. נעמי שמר האמינה שאת הארץ לומדים לאהוב דרך הרגליים, אך השיר נכתב לפני שקמה החברה להגנת הטבע ולכן נכתב במקור "אלף רקפות כל אחד אסף". עם הקמת החברה להגנת הטבע, נעשה שינוי קטן בשיר כדי לא לעבור על החוק חדש והמילה "אסף" הוחלפה ל"ספר".

מהלך הפעילות

- נאזין לשיר ונשים לב לדברים שפגשנו בטיול.
- נניח את הכרטיסיות על לוח פלנלית בהתאם לדברים שהילדים ציינו.
- נאזין שנית לשיר ונסדר את הכרטיסיות ע"פ סדר הופעתם בשיר.
- נמחזז בדרמה יוצרת את השיר כשנעזר באיורים המזכירים את הדרך.
- נחלק כרטיס לכל ילד. כל אחד בתור יניח את הכרטיסיה המתאימה לפי השיר.

פעילויות נוספות:

- נבקש מהילדים לצייר כל אחד מהאלמנטים המוזכרים בשיר בדף נפרד (ראו בקבוצת דיון)
- נערוך חוברת ונדפדף תוך כדי שירה
- נצא לטיול לשמורת האירוסים בנתניה הנמצאת בדרום העיר. היא מהיפות בארץ וניתן למצוא את הריכוז הגדול ביותר של אירוס הארגמן, בעל צבע הארגמן – שחור. פרח האירוס צומח במלוא הדרו בחודשי החורף. בנוסף אליו, ניתן למצוא בשמורה את פרחי הכלניות, רותם המדבר הצבעוני ופרחי חורף רבים.

בשמורת האירוסים שבילים מסומנים ומשולטים, המקלים על הסיור בה. לראשונה השנה יפעילו סיירי קרן קיימת לישראל, בשיתוף עיריית נתניה, תכניות סיורים ללא תשלום לקהל הרחב.

הקלטה

השיר מופיע בדיסק "הטיול הקטן" מאת נעמי שמר, הוצאה סקלטון.

פזמון ליקינתון

מילים: לאה גולדברג

לחן: רבקה גווילי

על השיר:

השיר נדפס לראשונה ב"דבר לילדים". כתבו אותו בשביל תכנית זמרה ברדיו שהתקיימה בעונת האביב. היות שהתקשו למצוא שיר מתאים לילדים ומבוגרים כאחד, פנו אל רבקה גווילי בבקשה לעזרה. גווילי הפנתה את הבקשה לחברתה לאה גולדברג שכתבה בו במקום את המילים. בדרך חזרה, גווילי הוסיפה את הלחן. יום למחרת נסעו לירושלים לרשות השידור והקליטו את השיר. כעבור כמה ימים התקשרו מ"דבר לילדים" ובקשו את התווים והדפיסו את השיר. בעת שנכתב השיר לא היה היקינתון מוכר בארץ. הצליל של המילה יקינתון עוררה לגווילי אסוציאציות לשפה הסינית ולכן נמשכה לסולם הפנטטוני.

השיר הינו בעל אופי של שיר ערש, איטי ורגוע. הביצוע הוא בדרך כלל במפעם חופשי, כלומר שמשתהים מעט בכל סוף משפט. לכל משפט בטקסט מותאם משפט מוזיקלי, אך המשפט השלישי בכל בית הינו יוצא דופן- הוא מתחלק לשני היגדים מוזיקליים דומים וקצביים יותר שלא מתחרזים.

מהלך הפעילות:

1. נשאל את הילדים על תוכנו של השיר ונסביר להם את המילים קשות.
2. נציג לילדים את פרח היקינתון (במידה שאין את הפרח נראה צילום).
3. נספר לילדים שהמלחינה חשבה שזהו פרח סיני ולכן חיברה לו מנגינה בסגנון סיני.

4. נשמיע בקסילופון את הסולם הפנטטוני: דו-רה-מי –סול-לה ובחזרה. ניתן לילדים צלילונים עם סולם זה וניתן להם לאלתר מנגינות פנטטוניות (חמישה צלילים).
5. נאזין לשיר ונצייר באוויר כל משפט מוזיקלי.
6. נתזמר את השיר: במשפטים 1,2,4 נקיש בשליש בסוף המשפט (צליל אחד במילה האחרונה) ובמשפט השלישי נקיש את המקצב החוזר בפעמונים.

פעילויות נוספות:

1. נצייר את הדמויות השונות המופיעות בשיר: לבנה, יקינטון, טיפה ועוד וניצור סרט אנימציה לפי תוכן השיר וסדר הבתים.
2. נעבוד על החריזה בשיר.

הקלטה

הקלטה של השיר מופיעה בערכת "מוסיקה לי", צלילים בראש מס' 4 (בביצוע אחינועם ניני).

השקדייה פורחת

מילים: י. דושמן
לחן: מ. רבינא

מהלך הפעילות

1. נאזין לשיר ונבחין בפזמון החוזר
2. נאזין לשיר ונצטרף במחזרות כף במילים "ט"ו בשבט הגיע" ונניע את הידיים מצד אל צד במילים "חג לאילנות"
3. נעמוד במעגל ונמציא צעדים מתאימים לחלק הראשון של השיר
4. נאזין לשיר פעם נוספת ונרקוד את הריקוד כולו

מילות השיר לקוחות משיר השירים ב', י"ב. אלה מתארות את התעוררות הטבע ופריחתו, ומטות אוזן לציוץ הציפורים. למרות ההפניה לקולות הציפורים, צריך לשים לב למשמעות העמוקה של המילים.

"נָצְנִים נִרְאוּ בְּאֶרֶץ" – מילים אלה משקפות את הופעת הניצנים באילן המסמלת את ראשית תהליך צמיחתו של הפרי. "עַתָּה הִזְמִיר" – הזמיר כאן מתייחס לזמרת העופות כלומר, לזמר כללי (ציפור ששמה זמיר אינה מופיעה במקורותינו הקדומים כלל - לא בתנ"ך ולא בדברי חכמי התורה שבעל פה ואף לא בארצנו). "וְקוֹל הַתּוֹר" – התור היא אחת הציפורים הנפוצות ביותר בארצנו. יחד עם זה, לא ניתן לשמוע את המייתו החד-גווני האופיינית לו בתקופת הפסח שבו נהוג קריאת שירי השירים לפי המסורת היהודית (השירה שלהם נשמעת עם

התחלת הדגירה אצלם כלומר, בתקופת חג השבועות). זו הוכחה נוספת שתוכן השיר מתייחס לזמר בכלל ולא לציוץ האופייני של כל ציפור.

איך יודעים שבא אביב

ביצוע: נירה רבינוביץ'
מילים ולחן: דתיה בן דור

פרחי הצבעונים

מילים: לוין קיפניס
לחן: פרנץ שוברט

נצא השדה
מילים: שיר השירים
לחן: נעמי שמר

הסביון

מילים: לוין קיפניס
לחן: דוד זהבי

חלק ג'

כדאי לדעת – הרחבת ידע

1. "פעילות מדעית במרחבים טבעיים בחצר הגן" - דר' ענת סלע
2. "עכשיו ברחבי הארץ וגם בגנים - החצב" - דר' אורי פרגמן ספיר
3. "דיירים בשדה הפרחים – עכביש הפרחים" - ברברה אנדרס
4. "זיכרון ילדות משדה הבור" - מיכל ג'ראד
5. "פרחים בשירים" - ברברה אנדרס

פעילות מדעית במרחבים טבעיים בחצר הגן

דר' ענת סלע

התפתחות האדם מתרחשת כתהליך חברתי תרבותי (Vygotsky, 1978). לשם מילוי תפקידינו בתרבות ובחברה צוידנו במורשת תרבותית וביולוגית המאפשרת לנו להשתמש בשפה ובכלים תרבותיים אחרים וביכולת ללמוד זה מזה ומהסביבה. על כן, במיוחד בגילאים הצעירים חשוב לאפשר לילידים אינטראקציה עם סביבה שיש בה מצד אחד סדר והרמוניה ומצד שני מורכבות ומסתורין. הסדר מעיד על "חוקי המשחק", ההרמוניה מגנה מפני עודפות מיותרת, המורכבות יוצרת עניין והמסתורין תומך ברצון לחקור.

את כל אלה ניתן למצוא בחלקה קטנה של טבע שלא הושחתה. מרחב טבעי שניתן להרגיש בו בטוחים, שניתן לחוות בו באופן בלתי אמצעי את היותנו חלק ממארג מופלא של חיים, ושניתן לחקור וללמוד בו באמצעות תיווך הולם של מבוגר ושל כלים שונים.

אין צורך להרחיק לכת. דומה שחצר הגן היא הסביבה הטבעית ללימוד מדע. בהכילה תת-סביבות רבות שלכל אחת אופי משלה, עשויה החצר להוות מכלול המציג סביבה מורכבת, מעניינת, רבת גוונים וגירויים הדרושים כל כך בחינוך המדעי. בהיותה מחוברת לעולם ה"אמיתי" שמחוץ לגן, ומשום ריבוי ההתרחשויות המתקיימות בתוכה בו זמנית, מאפשרת החצר למידה הקשרית, עם חיבורים רבים לחיי היומיום, וכן לתחומי תוכן ותרבות נוספים.

החצר מזמנת שיתופי פעולה מסוגים שונים החיוניים לתהליכי חקר רבים, ותומכת בהם. היא מאפשרת פעילות יחידים לצד פעילות בקבוצות. הקבוצות עשויות להיות שונות זו מזו במספר המשתתפים (החל בקבוצה אינטימית בת שניים שלושה חברים ועד קבוצה שגודלה מחצית הכיתה ואף יותר), בהרכב המשתתפים ובסוג הפעילות המבוצעת, ובכך להעשיר את לימודי המדע.

בל נשכח שחצר הגן היא אזור שנועד במקור לפורקן ולפעילות לא מובנת. לצד פעילות כזו החצר יכולה לאפשר פעילות יוצרת, חוקרת, עצמאית ומכוונת, כגון: חקר סוגי האדמה השונים, אזורי שמש וצל, צמחים ובעלי חיים קטנים, קבועים ומשתנים, ירידת משקעים והשקיה מלאכותית. מעל כל זאת, החצר היא הזדמנות לראות את קשרי הגומלין בין יצורים חיים שונים לבין עצמם ואת השפעות שינויי מזג האוויר עליהם.

השבת זרעים של פרחי בר אל הטבע בקרבתנו הינה דוגמא טובה הן לאחריות האדם על סביבתו והן לטכנולוגיה המאפשרת לנו לא רק לקבל יותר אלא גם לתת יותר. ככל שפעילות הזריעה והטיפול של חלקת פרחי הבר תיעשה ביחד עם הילדים ועם ההורים והקהילה כך תתעצם התרומה החינוכית של עשייה זו.

עכשיו ברחבי הארץ וגם בגנים - החצב

מאת דר' אורי פרגמן- ספיר, מדען ראשי, הגן הבוטני האוניברסיטאי- ירושלים

החצב מבשר את בוא הסתיו. הוא פורח כאשר הימים מתקצרים. כבר בסוף אוגוסט אפשר לראות את שרביטי הפריחה המרהיבים בוקעים מהקרקע היבשה ופורחים. בעונה זו החצב הוא כמעט הפרח היחיד, ועל כן הוא זוכה לביקור חרקים מאביקים רבים - בנוסף על שירותי הרוח המעבירה את האבקה מפרח לפרח.

בחרתי לספר לכן על החצב בשל יופיו, ובעיקר בשל העובדה כי זהו צמח מקומי שניתן להשתמש בו בגינות קטנות, צמח אותו תשתלו והוא ישרוד לעד כל עוד לא יקבל יותר מדי מים ויישתל בקרקע מנוקזת.

בניגוד לפריחה האביבית, בסתיו הפריחה מתנהגת הפוך עם העלייה ברום: ככל שנעלה ברום, הפריחה מקדימה. לכן חצבי ירושלים פורחים לפני חצבי ים המלח.

תופעת הפריחה הסתוית מרתקת. רוב פרחי הארץ פורחים באביב, חונטים פירות לקראת הקיץ ונובטים בסתיו שלאחר

מכן. למקצב רבייה זה שני חסרונות בולטים: באביב צריכים הפרחים להתחרות ביניהם על החרקים המאביקים, ולאחר מכן הזרעים חשופים כל הקיץ לטריפה. החצב, כמו מיני צמחי בצל ופקעת סתוויים אחרים, נמנע מכך. הוא פורח בסתיו, עונה שבה התחרות על החרקים קטנה, ומפיץ את זרעיו בסוף הסתיו. אלה נובטים מיד עם בוא הגשמים, וכך הזמן שבו הם חשופים לטריפה קטן יחסית.

מעטים הם הצמחים המסוגלים לפרוח בשלהי הקיץ ותחילת הסתיו, לפני בוא הגשמים. בעונה זו הקרקע יבשה במיוחד והפרחים מאבדים מים נוספים בשמש המחממת. החצב מצליח במשימה זו בעזרת הבצל הענק, האוגר חומרי מזון שנוצרו בשנה הקודמת; אך לא פחות חשוב - הבצל אוגר מים! כך, רוב הצמחים המצליחים לפרוח בסתיו הם גאופיטים (צמחים בעלי איבר אגירה תת-קרקעי). דוגמאות נוספות הן החבצלת, החלמונית, הסתונית ועוד.

החצב אינו אוגר רק בבצל, אלא גם בשורשיו העבים. משום כך, על אף שהבצל נמצא סמוך לפני הקרקע, קשה לעוקרו. שורשי האגירה העבים מקבעים אותו למקומו מלמטה. חשוב לציין שהבצל אינו רק איבר אגירה, אלא גם איבר רבייה: מעבר לרבייה המינית (פרחים-פירות-זרעים) הבצל מייצר ניצנים פנימיים הגדלים בתוכו וגורמים לבסוף לחלוקתו. כך, לאט לאט, מבצל יחיד נוצר גוש של בצלים זהים מבחינה גנטית, הפורחים יפה ביחד.

הבצל הגדול יכול לשמש מזון לבעלי חיים שונים, אולם יש בו סיכות צורבות קטנות המגינות עליו ולא מומלץ לגעת בו בידיים חשופות! לעתים רחוקות אפשר לראות בצלי חצב שנאכלו על ידי דורבנים. בדרך כלל לא כל הבצל נטרף, ובשארית מתפתחים ניצנים רבים ההופכים עם הזמן לגוש חצבים.

עמוד הפריחה של החצב יוצא לפני הופעת העלים. הוא מרשים בגובהו (1.3-2 מ') ונושא עליו 100-300 פרחים כוכביים לבנים שקוטרם כס"מ. העלים מוארכים ויוצאים מאוחר יותר- בסוף הסתיו ובחורף. גם העלים רעילים, ובדרך כלל אינם נאכלים. כך החצב מתרבה ושולט באזורים שבהם יש לחץ רעייה חזק (כמו במדבר יהודה ומדרונות השומרון המזרחי). עם קמילת העלים, הרעילים שבהם מתפרקים - ואז חלקם נאכלים על ידי עזים וכבשים.

בשל יופיו, החצב הוא צמח בר מוגן בישראל. הוא נפוץ כמעט בכל הארץ, מהחרמון הנמוך, הגולן והגליל בצפון ועד לנגב. במדבר, החצב מוגבל למקומות בהם יש מים רבים יחסית (בין סלעים ובחולות).

השם העברי חצב מעיד של הבצל ה"חוצב" את מקומו בין הסלעים והתפרחות ה"חוצבות" את דרכן בקרקע היבשה. מבחינה סיסטמטית, החצב משויך לסוג *Urginea* שבו מעט מינים הנפוצים באפריקה, אגן הים התיכון - ומזרחה באסיה עד הודו. לאחרונה משייך חלק מהבוטנאים את החצב המצוי לסוג *Drimia*. בכל מקרה, זהו סוג קרוב לסוגים בן-חצב

(Scilla), נץ-חלב (*Ornithogalum*) ויקינתון (*Hyacinthus*) כולם מאוחדים במשפחת היקינתוניים (*Hyacinthaceae*) שנכללה בעבר במשפחת השושניים.

בישראל מין צנוע נוסף של חצב הנקרא חצב גלוני (*Urginea undulata*) מין מדברי זה פורח בעונה דומה, אולם פרחיו החיוורים מקשים את איתורו. לחצב הגלוני עלים גלוניים אופייניים, קלים לזיהוי בחורף. שנים רבות ניסיתי למצוא את החצב הגלוני בפריחה, ללא כל הצלחה, על אף שידעתי את מיקום הצמחים לפי העלים. לבסוף גיליתי אותו במקרה,

כאשר קשרתי את שרוכי נעליי. מסביבי היו עשרות שרביטי פריחה, מוסווים היטב ברקע היבש של עונה שחונה זו. אתר שבו אפשר לראות מין זה הוא שמורת פורה, בכביש המהיר לבאר-שבע.

בחזרה לחצב המצוי – הצמח שימש ומשמש את האדם: הבצל שימש למרפא כבר בימי קדם, וכיום יש מחקרים העוסקים בחומרי הבצל בעיקר לטיפול במחלות לב. בצלי החצב נשתלו בעבר בגבולות של חלקות מעובדות כדי לסמנן, מאחר שהתפרחות הגבוהות בולטות בדיוק בעונת החריש.

הצמח גם משמש כצמח נוי בגינות, ולאחרונה אף כפרח קטיפה המיוצא מישראל לאירופה. אנחנו רוצים מאוד לעודד את השימוש במין זה בגינות, שכן זהו צמח חסכני במים ומתאים לנוף הגנני. הפריחה בשלהי הקיץ ובסתיו חשובה בתקופה שבה יש מעט פרחים, והעלים יפים וירוקים במשך חודשים ארוכים, עד בוא הקיץ. אפשר להשקות מעט את החצב לקראת סוף הקיץ, ולהקדים במעט את הפריחה.

בגן הבוטני בירושלים החצב פורח בכניסה לגן, בשביל העולה לחממה הטרופית סמוך לחלקת צפון אמריקה ובחלקת הים התיכון.

דיירים קטנים בשדה הפרחים - עכביש הפרחים

ברברה אנדרס

בשדות הפרחים נמצאים דיירים קטנים רבים, שמהווים חלק מהמארג האקולוגי בשטח עשבוני, ביניהם סוג של עכביש קטן ומיוחד שבשפת העם נקרא "עכביש הפרחים" ובשם המדעי סרטביש ובשם הלטיני *Thomisus onustus*.

לרוב נראה "עכביש הפרחים" על פרחים וגם על עלים, ניתן למצוא עכביש קטן ומיוחד זה בקשת צבעים מגוונים צהוב וירוק עד לצבעים ורודים ולבן, אלו למעשה צבעי הסוואה של העכביש, שמחליף צבעים ומתאים את עצמו לסביבתו. החלפת הצבעים היא לא מיידית, לוקח כמה ימים עד שהצבע מותאם לסביבה.

"עכביש הפרחים", נקרא בספרות גם "יפרוחית", אינו אורג רשת קורים לציד, חרקים נוחתים על הפרח מבלי להבחין בעכבישה ומיד הוא תופס אותם וניזון מהם.

הנקבה גדולה בהרבה מן הזכר, היא שומרת על הביצים שנמצאים בפקעת מודבקת על עלה או ענף. לפני שהעכבישים בוקעים מהפקעת מתה הנקבה והעכבישים הצעירים עצמאיים.

קיימים מינים רבים של סרטבישים, סרטביש הפרחים הוא יחסית מין נפוץ, מינים אחרים הם אנדמיים, כלומר, מקומיים וניתן למצוא אותם רק באזור מוגבל. מינים רבים של עכביש הסרטביש הופכים להיות נדירים, בגלל היעלמות בתי גידול מתאימים.

צילום: עוז ריטנר

צילום: עוז ריטנר

ביבליוגרפיה:

אנציקלופדיית "החי והצומח של ארץ ישראל", משרד הביטחון- ההוצאה לאור, החברה להגנת הטבע, 1983; כרך 2 - חסרי חוליות יבשתיים; עמ' 56-58.

אינטרנט

אמיר ויינשטיין: http://insectour.blogspot.com/2008/04/blog-post_24.html#axzz1X1HulDiX

זיכרון ילדות משדה הבור

מיכל ג'ראד

אחת מחוויות הילדות שלי, הייתה להגיע עם החברים שלי לחלקת הבור הקרובה לביתי, לעמוד ליד החלמית ולבדוק מי גבוה יותר, אנחנו הילדים או החלמית? האם כף היד שלנו גדולה יותר או העלה שלה? אז כילדים קראנו לה "חוביזה" ואהבנו להחזיק ביד את הפרי המחולק העטוף בעלי כותרת. נהגנו לספר האחד לשני כי קוראים לפרי "לחם גמדים" או "לחם ערבי" וכי אפשר להכין קציצות טעימות מהעלים של החוביזה.

היום כשבגרתי, אני אוהבת להגיע לשדה הבור עם ילדי גני ולהעביר גם להם את ההתפעלות מגובה החלמית, לעודד אותם לחפש את הפרי המיוחד ואפילו להכין איתם קציצות חוביזה. החלמית המצויה היא צמח חד שנתי אשר העלים והפרי שלו אכילים, חיים או מבושלים. עם ילדי הגן אנו מבשלים בישולי שדה מעלי החוביזה לעיתים קציצות או חליטות שונות. החלמית ידועה אף כמשמשת כתרופת סבתא עבור הצטננות, כאבי בטן ועוד. לא רק אנחנו אוהבים את עלי החוביזה, אלא בעלי חיים קטנים רבים ניזונים מהחלמית. לא אחת ניתן למצוא על הצמח עקבות של חרק אשר חורר אותו, אפשר ללכת בעקבות העקבות ולגלות מי הם אותם בעלי חיים קטנים.

צמח עשבוני זה נתפס לעיתים כ"עשב רע" אשר יש לנכש, אך חשוב לדעת כי עם השנים אנו רואים פחות ופחות את החלמית וביישוב העירוני הוא הולך ונעלם כמעט לגמרי. צריך לזכור כי החלמית משמשת כמזון לבעלי חיים שונים וחשובה לנו קיומה במערכת האקולוגית וכן למגוון המינים בארצנו.

החלמית המצויה היא צמח פונדקאי עבור הזחלים של נימפית החורשף. ניתן למצוא את הזחלים בגוונים של חום, ירוק, שחור עם קווים צהובים בצדדים. הזחל מתגונן מאויביו על ידי הסתגרות ב"תיק" עשוי עלה מקופל ומודבק בקורים שטווה. הפרפר מעופף בכל אזורי הארץ כמעט כל השנה. הפרפר הוא בינוני ומופיע בגווי חום ושחור משולבים בכתמים בולטים בצבע כתום עד כתום-אדמדם ונקודות שחורות ולבנות. נימפית החורשף היא מעופפת מהירה (25-50 קמ"ש).

הפרפר זקוק למזון אנרגטי ומהיר עיכול לנימפית החורשף יש חדק ארוך ונשלף (מגולגל תחת הראש) בעזרתו הוא לוגם צוף פרחים.

בעקבות זיכרונות ילדותי הטובים מאותה "חוביזה", החלטתי לזרוע בחצר הגן שלי חלקת בור בה יוכלו הילדים לפגוש את החלמית, להכיר את נימפית החורשך על גלגוליו השונים לראות איך צמחים ובעלי חיים מקיימים ביניהם יחסי גומלין, ונהנים מהחווייה הזו יום יום בגן.

מתכון לקציצות חוביזה

החומרים:

- 1 ק"ג עלי חוביזה
- 2 ביצים טרופות
- 1/2 כוס פירורי לחם
- 2 שיני שום כתושות
- פלפל שחור טחון
- מלח
- מעט אגוז מוסקט מגורר
- לטיגון - שמן זית

אופן ההכנה:

- מרתיחים מים בסיר גדול וחולטים את עלי החוביזה כדקה.
- מוציאים ומצננים תחת מים זורמים וסוחטים היטב.
- קוצצים את העלים דק.
- מערבבים את העלים עם הביצים, פירורי לחם, מתבלים ומערבבים היטב.
- מניחים בצד ל-1/2 שעה.
- יוצרים קציצות ומטגנים בשמן זית
- מגישים חם או קר, עם לימון או טחינה.

"פרחים בשירים"

ברברה אנדרס

רבים המשוררים ואנשי רוח המהללים בשירה ובהגות את יופי הפרחים, בין כל השירים והאמירות אנו מוצאים גישות מגוונות של האדם ויחסו אל הטבע, חלק מבין התפיסות הן תרבותיות או שהן מייצגות הלך רוח תקופתי. אחרות נובעות מתוך התבוננות אישית של המשורר אל תחושותיו, רגשותיו וסביבתו.

פרחים מופיעים כמשל בסיפורי עמים, במיתוס ובפולקלור העממי שאמצעותם ניתן להכיר מגוון פרחים מקומיים.

באמצעות שירי ילדות והשירה הישראלית הקלאסית נכיר שלל של פרחי בר ישראלים עם תכונותיהם ונלמד על תפיסות חברתיות שונות שהתגבשו במהלך תקופות שונות בתולדות הישוב.

באמצעות שירי הפרחים נצלול לרגשות האדם: שמחה, פליאה, געגוע, אובדן, עצב, זיכרון, תקווה, לרגשות נוספות ולמעגלי מחיים של פריחה, הבשלה, הזדקנות, מוות והתחדשות.

שיר הילדים "הסביון" מאת לוין קיפניס עם הלחן של דוד זהבי, מלמד באמצעות התבוננות בפרח פשוט מהחצר והשכונה ובליוי של שירה על עונות השנה, ועל מעגלי החיים:

"סב סב סב, יון יון יון ,

ראש כל פרח-סב קטון.

ראש הדור, קדקוד-כדור,

כסף שערות עטור.

סב סב סב, יון יון יון ,

על גבעול שכב לישון".

פרחים מהווים גם מתנות לשמחות הביטוי לאהבה ולהוקרה.

בשיר הילדים "[דני גיבור](#)", של מרים ילן שטקליס שרים:

"פרח נתתי לנורית

קטן ויפה וכחול

תפוח נתתי לנורית

נתתי הכל"

דני נותן בשיר ה"כל" – פרח ותפוח ששניהם ביחד מסמלים את האהבה של דני אל נורית.

השיר "[שירת העשבים](#)", שכתב הרבי נחמן מברסלב מתאר את הייחוד והמיוחד בכל עשב ועשב, וההשראה שהאדם מקבל מהעשבים (שהם פרחי הבר). תפיסה זו שייכת לתפיסה רומנטית המדגישה היבטים רגשיים, את יופי הטבע בכלל ומזכירה תפיסה פוסט מודרנית שבה לכל אחד יש מקום בתוך המערכת החברתית, גישה רב תרבותית וגישה שמתאימה למחקר ולתפיסות אקולוגיות עכשוויות שמניחות שלכל יצור חי יש תפקיד מיוחד במערכת האקולוגית.

בשיר "[כלניות](#)" מאת נתן אלתרמן בביצוע המפורסם של שושנה דמארי, נוכל ללמוד על תקופה שבה קטפו את פרחי בר מבלי לחשוש שייעלמו אי פעם.

בעשור מאוחר יותר כותבת נעמי שמר את השיר "ולס להגנת הצומח" במילים:

"כבר פורחים נרקיסים בשמורות הטבע

מרבדים נפרשים בשפלת החוף

כלנית וכרכום, אלף גון וצבע

והחוק שאומר - כאן אסור לקטוף!"

משנות השישים, קיים במדינת ישראל חוק לשמירת פרחי בר ולמרות זאת נעלמים מדי שנה שטחים נרחבים שבהם צמחי בר מוגנים בגלל בנייה והפיכת שטחים פתוחים לשובים וחוסר מודעות של הציבור ורשויות.

ליופי והאסתטיקה של הפרחים יש ערך מיוחד, וחשוב לתנוך לילדינו את היופי הזה, כי אנו זקוקים ליופי של צמחי הבר, שמרעננים את נשמותינו. מחקרים עכשוויים מצביעים על כך שהשהייה בסביבה טבעית מפתחת את יכולת החשיבה היצירתית ותורמים לרוגע נפשי.

ריצ'ל קרסון, הנחשבת בין האנשים הראשונים שהביאו את המודעות הסביבתית לציבור הרחב, טוענת במאמר המפורסם שלה "תחושת הפליאה", שיש לתנוך את היופי ואת האסתטיקה של עולם הטבע:

"אם ילד אמור לשמר בחיים את תחושת הפליאה המולדת שלו, הוא זקוק לליווי של לפחות מבוגר אחד שיכול לחלוק איתו את התחושה, לגלות עמו מחדש את השמחה, ההתרגשות והמסתורין שבעולם שבו אנו חיים"

אמירות נוספות של הוגי דעות ומשוררים:

ראלף אמרסון כתב: *"העולם צוחק באמצעות פרחים"*. והמשוררת האירית איריס מרדוך כותבת:

"אנשים מעולם ללא פרחים יחשבו שבני אדם מאושרים ללא סוף בגלל שיש דבר מופלא כזה בסביבה שלהם".

בספר הילדים "סוד הגן הקסום", נלמד על תפיסה רומנטית שמקשרת את בריאות האדם לגן פרחים קסום שגיבורי הספר מטפחים. היום ידועה ומוכרת תרומתן של גינות וטיפוחן לאיזון הנפשי ותרומת של מרחבים אלו להשפעתה על החלמת חולים ממחלות פיזיות שניתנות לריפוי.

הפילוסוף והפסיכולוג אריך פרום מתאר בספרו "זן בודהיזם ופסיכואנליזה" את הבדלי התפיסה של המערב והמזרח באמצעות שני שירים על פליאה והתבוננות:

שיר מאת משורר יפאני של המאה ה-17 בשם באשו:

"אם אני מתבונן

רואה אני את הנצונה

פורחת על השיחים."

בשיר אחר מתואר אדם שהוא חוקר מערבי שקוטף קודם כל את הפרח ואחרי כן מתפעל מיופיו של הפרח המושלם.

שירים אלו מהווים שתי תפיסות מנוגדות האחת לשנייה בשיר הראשון המשורר מתבונן ומתפעל, הפרח שייך ליקום כולו ובשיר השני המשורר קוטף ומתפעל, הפרח הוא שלו.

אחד השירים המפורסמים על היעלמות הפרחים כשיר לשלום, של פיט סיגר ומוכר ביצוע השיר מאת הזמרות מרלין דיטריך בתרגום לצרפתית "Qui peut dire où vont les fleurs"

ותורגם לגרמנית בקונצרט של UNICEF בשנת 1962. מרלן דיטריך הופיעה עם השיר פעמיים בישראל במהלך שנות ה-60.

השיר תורגם על ידי חיים חפר ו"שלישית גשר הירקון". הזמרים אריק איינשטיין, יהורם גאון ובני אמדורסקי הם ששרו את הביצוע הראשון בעברית לשיר ששמו:

"איפה הפרחים כולם"

לואי ארמסטרונג שר באותה עת את השיר: "איזה עולם נפלא" "Wonderful World". שיר ששומעים לעיתים במסיבות סיום של בתי הספר וגני הילדים בארץ, השיר מתחיל במילים:

"אני רואה עצי ירוק,

ורדים אדומים גם,

אני רואה אותם פורחים עבורי ועבורך,

ואני חושב לעצמי, איזה עולם נפלא."

שירים, אמירות על פרחים וסיפורים מחברים אותנו לקשת רחבה של רגשות, מזכירים תקופות, מהווים אמצעי תרבות לחיבור אל הטבע ונוף, למעגלי החיים ובאמצעותן נכיר ונזכור שמות ותכונות פרחים רבים מנוף ילדותנו.

אסיים בשיר ילדות ארץ ישראלי של המשורר אלי מוהר עם הלחן של אפרים שמיר שמותאם לעונות השנה של האקלים הים התיכוני שנע בין עונת היובש ועונת הגשם וחג "ראש השנה". בחודש תשרי מתחילה עונת הגשם, שמביאה איתה התחדשות של צמיחה ופריחה: "שיעור מולדת"

ביבליוגרפיה:

ספרי ילדים

- בר עמוס (1995). פרחי אגדה, ידיעות אחרונות, ספרי חמד.
- קור פאול (1996). המטפס הקטן והפרח הזוהר, הוצאת דביר.
- דמי (2004). "הכוח הגדול בעולם, הוצאת כינרת
- קור פאול (1994). פרח פרח על תבכה, הוצאת דביר.
- פטי קיט (2010). גינת הפרפרים של בן, כנרת בית הוצאה לאור.
- רז אורית (2006). סב סביון לומד לעוף, ספרית הפועלים.

מגדירים

- זילברמן יונה (2003). מגדיר פרחי הבר הישראלי, מודן הוצאה לאור.
- זילברמן יונה ופנחס אמתי (2006). מגדיר החרקים בישראל, מודן הוצאה לאור.
- חטרי נח (2007). צמחי בר, תל-משרד החינוך, מט"ח, אוניברסיטת תל-אביב, המרכז לחינוך מדע וטכנולוגיה.

ספרי עיון

- בנימיני דובי (2009). גינת הפרפרים בישראל, דובי בנימיני – כתר.
- קפלן נועם (2002). צומחים בגן, הוצאת תל, האגף הקדם יסודי, משרד החינוך.
- קריספיל ניסים (1989). לחם הארץ, ספרית מעריב.
- פז עזי (1988). בארץ אהבתי, הוצאת מסדה.
- ערכה: קיימות כי הכול קשור: "להיות בטבע – זה הטבע שלי" המשרד להגנת הסביבה, מט"ח.

מאמרים

- גבריאלי יעל, פלדמן ענת, בהט קולסקי אורית (2008). ["שימור משאבי הטבע ופיתוח בר-קיימא"](#), אאוריקה.
- אנדרס ברברה (2009). "טיפול הקשר לעולם הטבע ולסביבה בגיל הרך", עלון דע גן מס' 3, עמ' 21-14.
- דרייפוס עמוס (2008). "ריגוש וידע כיסוד לבניית יחס רציונאלי לטבע אצל תלמידי בית הספר היסודי", אאוריקה, 26, עמ' 19-23.
- Carson, R. (1956), "Help Your Child to Wonder", Woman's Home Companion Magazine, 35, pp.24-48.

אתרים:

המשרד להגנת הסביבה: [המגוון הביולוגי בישראל](#)

קמפוס טבע- אוניברסיטת תל אביב: [מגוון מינים](#)

סרטונים ב: YOUTUBE

[המגוון הביולוגי בישראל](#) : סרטון של החברה להגנת הטבע עם אייל ברטוב

[מקלט לפרחי בר](#): פרויקט קהילתי בירושלים

נספחים

❖ טופס מס' 1 : הרשמה למיזם

❖ טופס מס' 2 : תיעוד תהליך המיזם על מנת לקבל כוכב ירוק

טופס מס' 1

טופס רישום: "בשביל הפרחים"

על הגננת למלא את הפרטים. בהמשך ניצור קשר דרך המייל ונשלח מידע בנושאים שקשורים למיזם כגון: חוברת הדרכה למיזם, מידע בנושא פרחי בר, מגדירים, תזכורת לשלוח את הטפסים שמתעדים את תהליך המיזם על מנת לקבל כוכב ירוק וכד'.

שם הגננת	
מייל	
נייד	
שם הגן	
ישוב	
מחוז	
שם המפקחת	

שאלון:

1. האם את בתהליך הסמכה לגן ירוק? כן לא
2. האם הגן שלך קבל הסמכה לגן ירוק? כן לא
3. האם הגן שלך מוסמך לגן ירוק מתמיד? כן לא
4. האם השתלמת בהשתלמויות בחינוך סביבתי? כן לא
5. אם כן באלו השתלמויות השתתפת ובאיזו מסגרת? כן לא

כתבי לנו כמה משפטים על העשייה שלך בתחום של חינוך סביבתי:

.....

.....

את הטופס יש לשלוח למייל של ברברה אנדרס עד התאריך: **20.11.11**, כג' בחשון.

בברכה,

ברברה אנדרס, מדריכה לחינוך סביבתי, האגף הקדם יסודי, משרד החינוך.

bararaan@education.gov.il

טופס מס' 2

תיעוד תהליך העבודה במיזם

לקבלת כוכב ירוק: "בשביל הפרחים"

גן ילדים המעוניין לקבל כוכב ירוק:

➤ ישלח את הטפסים המצורפים.

➤ ישתתף בתערוכה וירטואלית "בשביל הפרחים", שתועלה באתרים של האגף הקדם יסודי במשרד החינוך ושל המשרד להגנת הסביבה.

את הטפסים לקבלת הכוכב יש לשלוח עד התאריך: 30.4.2012, ח' אייר, תשע"ב.

למייל: barbaraan@education.gov.il

	שם הגננת
	מייל
	נייד
	שם הגן
	ישוב
	מחוז
	שם המפקחת

שלב ראשון:

תוכנית שנתית למיזם "בשביל הפרחים":

בטבלה שלפניכם מספר דוגמאות שתוכלו לאמץ בהכנת התכנית השנתית שלכם. שנו/הוסיפו רעיונות משלכם ושבצו אותם בין חודשי השנה ובתחומים השונים.

פעילות קהילתית	מתמטיקה, מדע וטכנולוגיה	כישורי שפה	אמנויות:	Outdoors פעילות חוץ כיתתית	
דף הסבר להורים	מיפוי שטח חצר הגן ובחירת איזור הזריעה			הכנת ערוגת פרחי בר בשיתוף ותכנון של ילדי הגן - סיור איסוף זרעים	ספטמבר/תשרי
	הצגת לוח השנה ולוחות תיעוד שונים			זריעה של פרחי הבר + שילוט	אוקטובר/חשוון
	מדידת משקעים ומעקב אחר מזג האוויר	אגדות של פרחים			נובמבר/כסלו
					דצמבר/טבת
		הכנת כרזה עם ילדי הגן			ינואר/שבט
	הכנת מצגות אינטראקטיביות	היכרות עם שירי פרחים	ציורים בטבע		פברואר/אדר
טיול בעקבות פרחי בר ילדים והורים			"ילדים מצלמים פרחים"		מרץ/ניסן
			תכנון והכנת תערוכת צילומים וציורים עם ילדי הגן		אפריל/אייר
					מאי/סיון
	אריזות, חומרים, צורות וגופים גיאומטריים, כלים ומכשירים			איסוף זרעים ואריזה מתנה לבית וילדים החדשים בגן	יוני/תמוז

שלב שני:

תיאור מפורט של פעילות אחת עם קבוצה קטנה של ילדי גן (5-8 ילדים):

צילום של פעילות עם ילדי הגן:

שלב שלישי:

תיאור פעילות עם הורי הגן:

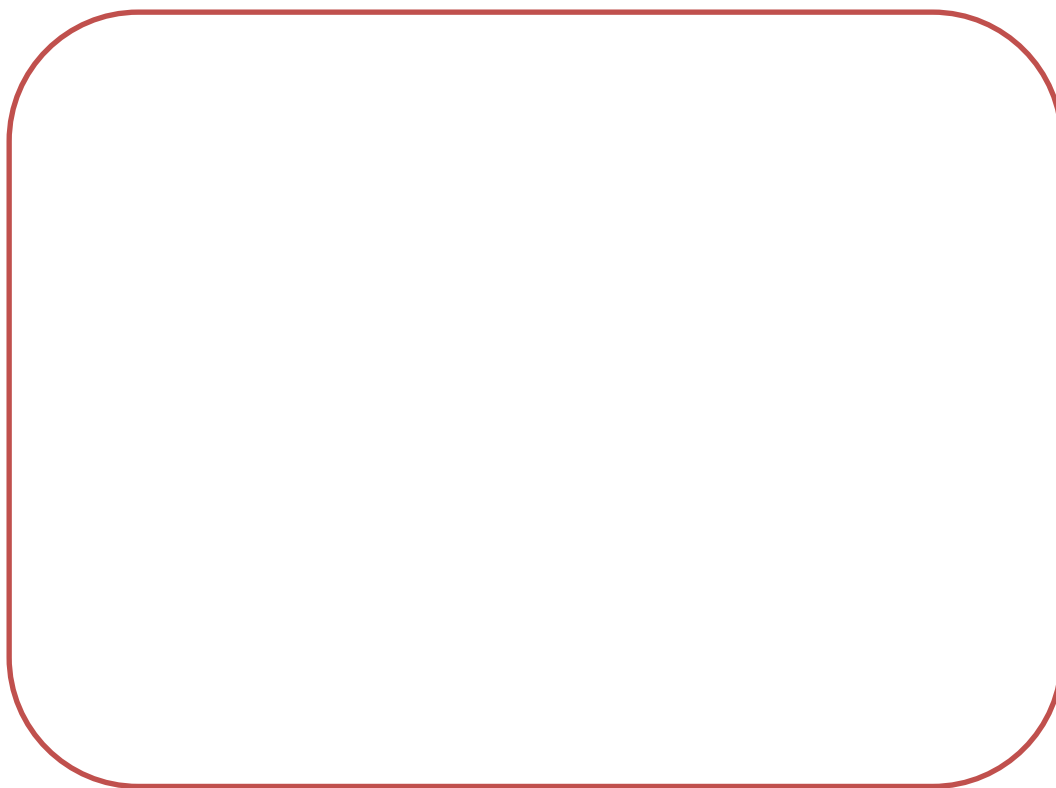

צילום פעילות קהילתית בנושא פרחי בר עם הורי הגן:

שלב רביעי:

צילום חלקת פרחי הבר בחצר הגן:

ניתן להוסיף שיר, אמירות של ילדים

